

Justiits- ja Digiministeerium
info@justdigi.ee

Teie 5.05.2025

Meie 26.05.2025 nr 10-3/25/52-2

Tartu Ringkonnakohtu arvamus karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohta

Tartu Ringkonnakohtus tänab võimaluse eest avaldada arvamust karistusseadustiku muutmise ja sellest tulenevate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohta, mis käsitleb muudatusi tingimisi ennetähtaegse vangistusest vabastamist ning kriminaalhoolduse- ja oportuuniteedi täideviimist puudutavas. Üldiselt saame seletuskirjas välja toodud põhjendustega nõustuda ja eelnõus pakutud tingimisi vabastamise menetluse reformi toetada. Soovime siiski märkida järgmist.

1. Põhiseaduse kohaselt mõistab õigust kohus. Karistusõiguses on kohtumõistmise kõige selgemaks väljenduseks karistus. Sellest lähtuvalt ei tohiks tekkida võimalust, et mõni organ või isik saab kinnipeetu vabastamise üle otsustada kohtust n-ö täielikult mööda minnes. Nii oleks see ka juhul, kui keegi võiks teha kurjategija vanglast vabastamise otsustuse nõnda, et kohus seda otsustust kuidagi väärata ei saaks. Näib, et praeguse eelnõu kohaselt kohtu selline keskne roll säilib. Tõsi, üldreeglina sätestatakse, et kinnipeetav vabaneb 2/3 või 3/4 karistuse ära kandmisel – ehk justkui „sõidetakse üle“ kohtu otsusest, mille kohaselt kuulub kandmisele kogu karistus. Samas aga on kohtul võimalik ennetavalt selline 2/3 või 3/4 karistuse kandmisele järgnev automaatne vabastamine ära keelata. Eelnevast tulenevalt on selline keelamisvõimalus kõigiti põhjendatud.

2. Samas jääb seaduseelnõu pinnalt ebaselgeks, millest kohus sellise keelamise üle otsustades lähtuma peab. Seletuskirjas märgitakse, et niisugune abinõu võimaldab takistada nende isikute vabastamist, kes pole vangistuse eesmärgi saavutanud ja kujutaks isegi oma vanglakaristuse lõppstaadiumis ühiskonnale ohtu. Tartu Ringkonnakohtu hinnangul võiks sellise määratluse lisada seaduse teksti. Nimelt tuleb põhiseaduse (PS) kohaselt riigivõimu teostada seaduse alusel (PS § 3 lg 1). Seletuskiri ei ole seadus. Sellest lähtuvalt peaks seadus sisaldama vähemalt mingeidki (üldisi) suuniseid selle kohta, millest lähtuvalt mingi otsustus teha tuleb. Seega võiks kaaluda näiteks seaduse täiendamist klausliga, et otsustuse kinnipeetava tingimisi vabastamise keelamise kohta teeb kohus tulenevalt sellest, kas isik kujutab endast „ühiskonnale ohtu“ või mitte.

3. Niisamuti – või alternatiivselt – võiks mõelda ka seaduse täiendamise peale selle osas, millest lähtuvalt kohus üldiselt tingimisi vabastamise otsuse teeb. Praegu öeldakse KarS § 76 lg-s 4 küll seda, milliseid aspekte kohus vabastamist kaaludes arvesse võtma peab, aga pole mingit infot selle kohta, milline on see sisuline küsimus, mille kohus neid aspekte arvesse võttes lahendama peab. Riigikohus jõudis mõne aasta eest seisukohale, et tuleb prognoosida uute kuritegude ohtu. Näib, et see uute kuritegude oht võiks olla seesama, mida praeguses

seletuskirjas nimetatakse ohuks ühiskonnale. Seetõttu võiks selle seadusse lisada umbes nõnda: „§ 76 lg 4: Tingimisi enne tähtaega vabastab kohus vangistusest süüdlase, kellest lähtuv oht ühiskonnale on piisavalt madal. Selle ohu taset hinnates arvestab kohus kuriteo toimepanemise asjaolusid, süüdlase isikut, varasemat elukäiku ning käitumist karistuse kandmise ajal, sealhulgas osalemist uue kuriteo toimepanemise riski vähendavates tegevustes või nõusolekut osaleda sellistes tegevustes käitumiskontrolli ajal, samuti tema elutingimusi ja neid tagajärgi, mida võib süüdlasele kaasa tuua tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamine.“

4. Saab nõustuda sellega, et vangistuse järgne kriminaalhooldus aitab kaasa kurjategija edaspidisele õigusküülekale elule. Siiski ei saa eeldada, et ka edaspidi jääb ennetähtaegselt vabastatute retsidiivsusmäär vaid 16% (seletuskirja lk 14) peale. Kui eeldada, et kohtud on retsidiivsusrisi prognoosinud kasvõi mõnevõrra õigesti, peaks retsidiivsusmäär ilmselt mõnevõrra tõusma, sest vanglast vabanevad automaatselt ka mõned sellised inimesed, kes kujutavad endast kõrget uute kuritegude ohtu ja keda kohtud ei vabastaks – ja kes pärast vabanemist hakkavad panema toime kuritegusid.

5. Juhime tähelepanu sellelegi, et käitumiskontrolli rakendamine ei pea tingimata eeldama inimese ennetähtaegset vabastamist: KarS § 87¹ näeb ette karistusjärgse käitumiskontrolli. Tõsi, see eeldab praegu väga rangeid nõudeid. Samas ei pruugiks see nõnda olla. Näiteks Saksamaal on karistusjärgse käitumiskontrolli (kriminaalhoolduse) rakendamine võimalik küllaltki paljudel juhtudel (vt sealse karistusseadustiku § 68 jj.). Eestiski oleks mõeldav seadusemuudatus, mille kohaselt hakataks lõpuni kantud vangistuse puhul rakendama käitumiskontrolli senisest märksa enam.

6. Kuivõrd edaspidi vangla hinnangu roll vabastamise üle otsustamisel suureneb, peaks vangla panustama sellele, et need hinnangud oleksid kvaliteetsed. Seni see kahjuks tihtipeale nii olnud ei ole: kohtud on korduvalt teinud vanglatele etteheiteid, et pole võimalik mõista, mille alusel n-ö retsidiivsusprotsendid tekivad, miks ei toeta vangla mõne „madala retsidiivsusprotsendiga“ inimese vabastamist jne.

7. Võiks kõrvaldada ühe ilmselge vea senises seaduses. KarS § 77 lg 2 on sõnastatud nii: „Käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud isiku tingimisi ennetähtaegsel vabastamisel arvestatakse käesoleva seadustiku § 76 lõikes 4 sätestatut.“ KarS § 77 ei kõnele tingimisi *ennetähtaegselt* vabastamisest, vaid eluaegset vangistust kandva inimese tingimisi vabastamisest (mingit vangistustähtaega ei ole). Niisiis võiks sõna „ennetähtaegsel“ välja jätta.

8. Väga tervitatav on see, et edaspidi ei pea kohus enam tegelema n-ö kriminaalhoolduslike kõrvalasjadega, st kohtu pädevusse jäetakse vaid olulised otsustused. Teisest küljest tuleb tagada, et niisugused olulised otsustused jääksid tõepoolest kohtu teha – mitte kriminaalhooldaja pädevusse. Vastasel korral saaks kriminaalhooldaja liigse otsustusõiguse inimese vabaduste üle ja see võiks olla mh problemaatiline tulenevalt põhiseaduse § 146 ls-st 1, mille kohaselt mõistab õigust ainult kohus.

Lugupidamisega

Tiina Pappel
Tartu Ringkonnakohtu esimees